

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ
ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ
НАУКОВО - МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ
ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
НАВЧАЛЬНО - ВИХОВНИЙ КОМПЛЕКС № 2

**Подолання нерізко вираженого загального
недорозвитку мовлення на 2 етапі корекційної
роботи**

Автор: Ізотова Наталія Григорівна
вчитель – логопед
Навчально – виховного комплексу № 2

Автор: Н.Г. Ізотова, вчитель – логопед вищої категорії Хмельницького Навчально – виховного комплексу №2.

Рецензенти: Н.М. Басалюк, вчитель – логопед НВК № 4 м. Хмельницького, спеціаліст вищої категорії, старший вчитель, кандидат педагогічних наук.

А.Й. Бєлая, вчитель – логопед НВК №6 м. Хмельницького, спеціаліст вищої категорії, вчитель – методист.

Ізотова Н.Г. Зміст роботи по подоланню нерізко вираженого загального недорозвитку мовлення на 2 етапі корекційної роботи. 3 – 4 клас:[Методичний посібник] / Н.Г. Ізотова.- Хмельницький: Хмельницький Навчально – виховний комплекс № 2, 2014.- 62 с.

Методичний посібник створений на основі діючої програми корекції мовлення у дітей з НВ ЗНМ. У посібнику висвітлені основні проблеми засвоєння граматичної сторони мовлення дітьми, що мають загальний недорозвиток мовлення, розкрито зміст та методику логопедичної роботи на 2 етапі. Посібник містить методичні розробки конспектів занять на 2 етапі корекційної роботи.

Посібник рекомендовано вчителям – логопедам загальноосвітніх шкіл.

Зміст

Вступ.....	5
Особливості мовлення дітей, що мають загальний недорозвиток мовлення	7
Погляди сучасних фахівців – логопедів на засвоєння граматичних структур рідної мови дітьми з ЗНМ.	11
Зміст та методика логопедичної роботи на другому етапі корекції.....	15
Перспективний план корекції мовлення учнів при порушеннях читання та письма, обумовлених НВ ЗНМ. 2 етап словотворення.....	30
Висновок	34
Додаток 1	35
Додаток 2	38
Додаток 3	41
Додаток 4	44
Додаток 5	47
Додаток 6	50
Додаток 7	53
Додаток 8	56
Список використаної літератури.....	62

Вступ

Загальний недорозвиток мовлення дітей (в подальшому ЗНМ) характеризується порушенням формування всіх компонентів мовної системи в їх єдності (фонетичних та фонематичних процесів, лексики, граматичної будови мови) у дітей з нормальним слухом. Для дітей із ЗНМ характерний системний недорозвиток мовлення. При цьому особливо складним і стійким є порушення формування лексики і граматичної будови мови. Розвиток словника дитини тісно пов'язаний, з одного боку, з розвитком мислення та інших психічних процесів, а з іншого — з розвитком всіх компонентів мовлення: фонетико-фонематичної і граматичної будови мови. Загальний недорозвиток мовлення у дітей має різний вираз — від повної відсутності мови або лепетного її стану до легких форм порушення мовлення з елементами фонетичного і лексико-граматичного недорозвинення .

Діти з глибоким недорозвиненням мовлення в масову школу потрапляють зрідка. Частіше серед масових шкіл можна спостерігати дітей, у яких загальний недорозвиток мовлення є менш вираженим, тобто нерізко виражений загальний недорозвиток мовлення (далі НВ ЗНМ). З кожним роком таких учнів стає все більше. І тому зростає актуальність даного посібника. Цей рівень недорозвитку мовлення характеризується тим, що повсякденна мова дітей виявляється більш менш

розвиненою і не виявляє грубих відхилень в словарному запасі, граматичній побудові фраз і фонетичному їх оформленні. Дитина, що знаходиться на даному рівні мовного розвитку, може відповісти на питання, скласти елементарну розповідь за малюнком, розповісти про події, що хвилюють її, тобто побудувати свій вислів в межах близької їй теми. Проте, при зміні умов комунікації, при необхідності дати розгорнуті відповіді з елементами міркування, доказів, при виконанні спеціальних учбових завдань у таких дітей виникають значні труднощі. Такі особливості розвитку мовлення дітей з НВ ЗНМ мають відображення у всіх сферах шкільної діяльності.

Даний посібник детально характеризує особливості мовлення дітей із ЗНМ, особлива увага приділяється специфіці формування саме граматичних понять у дітей – логопатів. Основна частина розкриває зміст логопедичної роботи на 2 етапі корекції, надаються методичні рекомендації та приводиться перспективний план корекційної роботи. У додатку представлені розробки конспектів, які стосуються різних тем корекційної роботи на другому етапі, і які я використовую на логопедичних заняттях.

Особливості мовлення дітей, що мають загальний недорозвиток мовлення

Через слова дитина позначає лише те, що доступне її розумінню. У зв'язку із цим, у словнику дитини раніше з'являються слова конкретного значення, пізніше — слова узагальнюючого характеру. Порушення формування лексики в дітей із ЗНМ виявляється в обмеженості словникового запасу, різкому розходженні об'єму активного і пасивного словника. Характерною особливістю словника у дітей із ЗНМ є неточність використання слів. В одних випадках діти використовують слова в надмірно широкому значенні, в інших — проявляється дуже вузьке розуміння значення слова. Розуміння і використання слова носить ще ситуативний характер. Дуже розповсюджена є в цих дітей заміна слів, які належать до одного семантичного поля. Серед замін іменників переважають заміни слів, які входять в одне родове поняття (лось — олень, тигр — лев, ластівка — чайка, оса — бджола, лимон — апельсин, сковорода — каструля, весна — осінь, вії — брови тощо). Однією з виражених особливостей мовлення дітей із ЗНМ є більш значне, ніж у нормі, розходження в об'ємі пасивного й активного словників. Діти із ЗНМ розуміють значення багатьох слів, об'єм їх пасивного словника близький до норми. Однак використання слів у експресивній мові, актуалізація словника викликають великі труднощі. Бідність словника виявляється, наприклад, у

тому, що діти із ЗНМ навіть 6 - 7 віку не знають значень багатьох слів:

- назв диких тварин (кабан, леопард), пташок;
- інструментів, професій (маляр, зварювальник, швачка);
- частин тіла (лікоть, стопа);
- частин предмета (фара, кузов);
- квітів тощо.

Особливо різниця між дітьми з нормальним і порушеним мовним розвитком спостерігається під час актуалізації предикативного словника (дієслів, прикметників). У дітей із ЗНМ виникають труднощі в називанні багатьох прикметників, які використовують у мовленні їх ровесники з нормальним розвитком мовлення (вузький, кислий, пухнастий, гладкий та ін.).

У дієслівному словнику учнів із ЗНМ переважають слова, що позначають дії, які дитина щодня виконує або спостерігає (спати, умиватися, купатися, йти, бігти, їсти, пити тощо). Значно складніше засвоюються слова узагальнюючого значення; слова, які позначають стан, оцінку, якість, ознаку та ін. Порушення формування лексики в цих дітей виявляється як у незнанні багатьох слів, так і в труднощах пошуку відомого слова.

Формування граматичної будови мови (синтаксична структура речення) здійснюється лише на основі певного рівня

розвитку дитини. Так, під час словозміни дитина насамперед повинна вміти диференціювати граматичні значення роду, числа, відмінку тощо), оскільки перш ніж почати використовувати мовну форму, вона має зрозуміти, що та форма означає. Граматичні операції є надзвичайно складними і вимагають достатньо високого рівня розвитку аналітико-синтетичної діяльності. При ЗНМ формування граматичної будови відбувається з більшими ускладненнями, ніж оволодіння активним та пасивним словниками. Це зумовлено тим, що граматичні значення завжди більш абстрактні, ніж лексичні, а граматична система мови організована на підставі більшої кількості мовних правил.

Яким чином граматичні форми словозміни, словотвору, типи речень з'являються у дітей із ЗНМ? Як правило, у тій же послідовності, що й у дітей з нормальним мовним розвитком. Своєрідність оволодіння граматичною будовою мови дітей із ЗНМ проявляється в повільнішому темпі засвоєння, у дисгармонії розвитку морфологічної і синтаксичної систем мови, семантичних і формально-мовних компонентів. Аналіз мовлення дітей із ЗНМ виявляє в них порушення в оволодінні як морфологічними, так і синтаксичними одиницями. У цих дітей виникають труднощі як у виборі граматичних засобів для висловлення думки, так і в їх комбінуванні.

Розвиток морфологічної системи мовлення тісно пов'язаний із розвитком не тільки синтаксису, але й лексики, фонематичного сприймання.

Порушення формування граматичних операцій призводить до більшої кількості аграматизмів у мовленні дітей із ЗНМ. Основний механізм морфологічних аграматизмів проявляється в труднощах під час виділення морфеми, співвіднесення значення морфеми з її звуковим образом.

Погляди сучасних фахівців – логопедів на засвоєння граматичних структур рідної мови дітьми з ЗНМ.

Опанування дитиною граматичною будовою мови має велике значення, оскільки лише морфологічно і синтаксично оформлене мовлення може бути зрозумілим співрозмовнику і може слугувати для дитини засобом спілкування з дорослими та однолітками. Однак, у дітей із загальним недорозвиненням мовлення виникають певні труднощі в оволодінні граматичним ладом мови.

На думку А.В. Ястребової, у дітей із ЗНМ виникають ускладнення у визначенні та висловлюванні приватних граматичних ознак, в самотійному розрізненні тих ознак, які формулюються в узагальнених показниках (нестійке знання ознак різних частин мови; змішення різних граматичних понять; недостатньо стійке володіння деякими загальними і приватними поняттями; спотворене відтворення граматичної термінології).

Своєрідність граматичного оформлення усного мовлення при ЗНМ полягає в тому, що окремі прояви аграматизму, що виникають в основному внаслідок порушення узгодження та керування, проступають на фоні правильно побудованих речень. Тобто одна й та ж граматична форма або категорія в різних умовах може вживатися правильно або неправильно в залежності від умов, в яких протікає усне мовлення дітей.

Оволодіння граматичною будовою мовлення відбувається на основі складної динаміки встановлення граматичних стереотипів, генералізації та наступної їх диференціації. У нормі діти оволодівають граматичними значеннями на інтуїтивному рівні, несвідомо, без спеціально розроблених методик. Діти із ЗНМ ніколи самостійно, без спеціального навчання, не засвоять систему граматичної словозміни та словотворення. Тому необхідно в процесі корекційної роботи враховувати, як зазначала Н.Нікашина, що “найбільш характерним і суттєвим для дітей із ЗНМ є недостатнє вміння спостерігати і узагальнювати явища мови, її звукові та морфологічні особливості, форми словозміни і способи словотворення”.

А.В.Ястребова, Л.Ф.Спірова, Т.П.Безсонова підкреслювали, що найбільшу увагу вчитель-логопед повинен приділяти дітям з нерізко вираженим загальним недорозвиненням мовлення, оскільки саме вони, недоотримуючи корекційної роботи в дошкільному віці, зазнають серйозних труднощів у засвоєнні програмного матеріалу в школі і частіше за інших виявляються серед числа тих, які не встигають з рідної мови.

Діти із недорозвиненням мовлення страждають зниженою здібністю аналізувати явища мови. Вони не завжди уміють помічати і виділяти звукові, морфологічні та синтаксичні елементи мови і свідомо користуватися ними у своїй практиці. Крім того, у них спостерігається недостатня сформованість

слухомовленнєвої пам'яті та уваги, навичок самоконтролю. Перераховані особливості перешкоджають повноцінній учбовій діяльності і ведуть до стійкої неуспішності. Тому необхідно своєчасно виявляти таких дітей і якомога раніше надавати їм відповідну допомогу.

Обмеженість мовленнєвих засобів наочно виявляється при виконанні завдань, пов'язаних із словозміною та словотворенням. Діти допускають велику кількість помилок у вживанні суфіксів, префіксів, закінчень. У їх мовленні ми знаходимо: *кішка* «побігла» замість втекла, «відрізував» трикутник замість вирізав і т.д. Недостатнє уміння користуватися способами словотворення затримує розвиток словарного запасу у дітей. Вони насилу змінюють і утворюють слова. Це особливо наочно виявляється, наприклад, в завданні підібрати до певного слова спільнокореневі слова. Підбір слів виявляється украй бідним, стереотипним; до даного слова підбираються 2—3 слова, що відрізняються тільки закінченнями. І зовсім рідко використовуються для утворення слова суфікси і префікси. Іноді підбираються слова, близькі в звуковому відношенні, але різні за змістом.

У ряді праць висвітлювали напрямки корекційного навчання дітей із загальним недорозвитком мовлення Н.С.Жукова, О.М.Мастюкова, Т.Б.Філічова, Л.Ф.Спірова, А.В.Ястребова.

А.В.Ястребова розділила корекційно-навчальний процес на три етапи. Основним змістом логопедичної роботи на першому етапі є усунення прогалин в розвитку звукової сторони мовлення. Головним завданням другого етапу є надолуження програми в розвитку лексичного запасу та граматичної будови мовлення. Мета третього етапу полягає у розвитку та вдосконаленні умінь і навичок побудови зв'язного висловлювання.

Розглянемо детально зміст і засоби реалізації конкретних завдань корекційного навчання учнів з нерізно вираженим загальним недорозвиненням мовлення саме на 2 етапі логопедичної роботи.

Зміст та методика логопедичної роботи на другому етапі корекції

Згідно з «Положенням про роботу логопедичних пунктів», основний контингент логопунктів складають учні, мовленнєві порушення яких перешкоджають успішному навчанню. При НВ ЗНМ в учнів, як говорилося раніше, наявні відхилення у формуванні всіх компонентів мовленнєвої діяльності: фонетико – фонематичної сторони мовлення, лексичної та граматичної будови мовлення. Тому навіть при відомих неяскравих проявах ЗНМ, учні даної групи відчують великі труднощі у оволодінні письмом та читанням, які у свою чергу ведуть до стійкої неуспішності з рідної мови, а в деяких випадках - з інших предметів. Завдання вчителя-логопеда загальноосвітньої школи полягає в тому, щоб виявити дітей з відхиленнями в мовленнєвому розвитку та організувати їх корекційне навчання.

Таке навчання забезпечує усунення недоліків в розвитку усного і писемного мовлення і обумовлених ними труднощів в оволодінні програмовим матеріалом з рідної мови.

Основним завданням другого етапу є усунення прогалин в збагаченні словникового запасу та граматичної будови мовлення. Зміст занять цього етапу спрямований на активну роботу по:

- уточненню значень слів, що наявні в словнику дитини, подальшому збагаченню словникового запасу шляхом

накопичення нових слів, які є різними частинами мови, так і за рахунок розвитку вміння активно користуватися різними способами словотворення;

- уточненню значень синтаксичних конструкцій, що активно використовуються;
- подальшому розвитку та удосконаленню граматичного оформлення зв'язного мовлення.

Оскільки на протязі першого етапу в процесі роботи по впорядкуванню уявлення дітей про звукову сторону мовлення була створена основа для цілеспрямованого засвоєння лексики – граматичних засобів мови, то на другому етапі головне завдання полягає у формуванні у дітей повноцінних уявлень про морфологічний склад слова та синонімію рідного мовлення.

В процесі роботи над розвитком морфологічних узагальнень, у дітей формуються вміння та навички творення слів за допомогою різних афіксів та активного і адекватного їх використання з метою усного спілкування в різних навчальних ситуаціях. Крім того, на логопедичних заняттях відпрацьовуються вміння встановлювати зв'язки між формою слова та його значенням.

Послідовність роботи по відновленню лексичних засобів мовлення може бути такою:

- практичне оволодіння навичками творення слів за допомогою суфіксів та адекватного їх вжитку;

- практичне оволодіння навичками творення слів за допомогою префіксів та адекватного їх вжитку;
- поняття про споріднені слова;
- практичне оволодіння навичками підбору антонімів, синонімів та способів їх використання;
- поняття про багатозначність слів.

Усунення прогалин в галузі лексичних засобів слід пов'язувати з відпрацюванням речень, що мають різні синтаксичні конструкції.

В процесі логопедичних занять в розрізі усного мовлення постійно здійснюється робота по оволодінню дітьми моделями різних речень. Найбільш ефективно та поглиблено можна провести цю роботу при вивченні теми « Творення слів за допомогою префіксів», тому що значення кожного слова, утвореного за допомогою префікса, уточнюється насамперед в словосполученні та реченні.(дод.6)

В процесі роботи по формуванню повноцінних морфологічних уявлень, повинні бути сформовані передумови до усвідомленого засвоєння таких важливих тем, як ненаголошені голосні в корені слова, родові, відмінкові закінчення різних частин мови тощо.

Оскільки однією з важливих граматичних категорій є наголос, і саме він – основа оволодіння правилом правопису ненаголошених голосних, то відпрацювання його займає одне з

основних напрямків логопедичної роботи. При цьому важливо навчити учня не тільки правильно ставити наголос у відповідності до орфоепічних норм, але й вміти на матеріалі великої кількості споріднених слів аналізувати, співставляти та виділяти слова з наголосом в певній позиції.

Таким чином, суть логопедичних вправ зводиться до підготовчої роботи по формуванню умінь та навичок, необхідних для засвоєння програмового матеріалу, які відсутні у дітей з ЗНМ. Саме цим вони принципово відрізняються від завдань вчителя.

На протязі 2 етапу здійснюється активна робота по удосконаленню навичок повноцінного читання та письма. Учні вправляються у читанні:

- таблиць слів, що мають різні граматичні форми (син, сина, до сина, про сина);
- різних слів з однаковими закінченнями (на кущах, на столах, на партах тощо);
- спільнокореневих слів;
- слів, що утворені за допомогою різних префіксів від одного кореня
(прилетіти, відлетіти, долетіти, залетіти тощо);
- слів, що мають однакові префікси , але різні корені
(прилетіти, прибігти, приїхати).

Після читання слова співставляються, уточнюється їх звуко – буквенний склад, схожості та відмінності, значення слів.

Перераховані вправи допомагають учням – логопатам краще орієнтуватися у складі слова, визначати, якого значення набуває слово з тим або іншим афіксом і тим самим не припускатись помилок на заміну слова або його частини, а в процесі читання впізнавати слово відразу; групувати слова між собою за лексико – граматичними ознаками. Крім того, корисно пропонувати дітям вибирати із текста, що читається, слова та словосполучення у відповідності до теми заняття.

Необхідними є і такі завдання:

- вибирати слова, що відповідають на питання : Хто? Що?, та самостійно підбирати до них слова, що відповідають на питання : Що робить? Який? (дод. 1 - 5);
- підбирати до слів – дій (дієслів – синонімів) слова – назви предметів, що відповідають змісту (зробити, приготувати, виготовити – уроки, обід, ліки, зачіску, іграшку); до прикметників – синонімів іменники, що підходять за змістом (мокрий, вологий – сніг, дощ, плащ, сіно, дерево, людина тощо);
- вставляти в речення слова – назви дій, що відповідають змісту (Учень взяв та слово);
- ставити питання з опорою на дію (дивуватися, торкатися – чому? до чого?).

При виконанні цих вправ важливо слідкувати за тим, щоб ученень не обмежувався приблизною здогадкою, а точно визначав значення кожного слова.

Перераховані вправи в залежності від етапу роботи проводяться на матеріалі як окремих слів та словосполучень, так і на матеріалі речень різної складності та цілого тексту. Таким чином, на другому етапі корекційно – розвиваючого навчання формується одне з найважливіших якостей читання – свідомість, яка складається з ряду вмій та навичок: здібності пояснювати значення слів, що вживаються у тексті в прямому та переносному значенні, а також – значення фраз, речень. І саме тому робота по формуванню повноцінних навичок читання обов'язково повинна проводитись на кожному занятті.

Що стосується письмових робіт, то основу їх складають різноманітні завдання, що мають на меті утворення слів з новими значеннями за допомогою афіксів, складання з ними словосполучень, речень, текстів. Такі вправи проводять повсякчас.

На логопедичних заняттях другого етапу продовжується робота над розвитком зв'язного мовлення. Відпрацьовуються різні види висловлювань, навчальні діалоги, які поступово стають все більш поширеними порівняно з аналогічними висловлюваннями на першому етапі. Особливу увагу слід

приділяти формуванню у дітей – логопатів таких видів висловлювання, як міркування та доведення.

Це, насамперед, має велике значення і для здійснення продуктивної навчальної діяльності учня в класі, так і для попередження функціональної неграмотності.

Саме тому на логопедичних заняттях ми вчимо дітей коментувати навчальні дії та операції в різній формі.

Наведу приблизні висловлювання учнів.

- Від слова « ліс» я утворив три слова: лісок, лісник, лісовий. Слово « лісок» означає маленький ліс. Слово « лісник» - це людина, що охороняє та доглядає ліс. « Лісова » буває стежка. Ці слова є спорідненими, тому що містять спільну частину « ліс».

- Від слова « йшов» я утворив нові слова: « вийшов» з кімнати, « зайшов» до класу, « прийшов» до школи.

- Речення « Хлопчик перескочив з дерева.» неправильне. Треба казати: « Хлопчик зіскочив з дерева.»

Отже, по завершенні другого етапу корекційної роботи, учні – логопати повинні в практичному плані навчитися:

- орієнтуватися в морфологічній будові слова, тобто вміти визначати, за допомогою яких частин слова, що знаходяться перед або після спільної частини споріднених слів, утворюються нові слова та слова з новим значенням;

- активно користуватися різними способами словотворення;

- правильно вживати нові слова в реченнях різних синтаксичних конструкцій

(тобто встановлювати зв'язок між формою та значенням);

- вміти коментувати послідовність своїх навчальних дій у поширених висловлюваннях.

До цього часу повинна бути створена основа для продуктивного засвоєння правил правопису, що по'язані з повноцінними уявленнями про морфологічну будову слова.

Всі вправи, що використовуються в роботі з дітьми на другому етапі корекції, мають на меті удосконалення смислової сторони мовлення. Це означає, що вчитель – логопед в процесі занять повинен розвивати у дітей функціональні можливості лексико – граматичних засобів мовлення, які необхідні для повноцінної мовної діяльності в цілому та побудови окремого зв'язного висловлювання. З цією метою особливо є корисними вправи по утворенню словосполучень різної складності: за допомогою питання та опорних слів, тільки за опорними словами, тільки за питаннями без допоміжних слів та запитань.

поїхати	з якою метою?	товариш
	звідки?	місто
	куди?	село
	з ким?	відпочивати

На другому етапі доречно пропонувати дітям більш складні завдання, багатоетапні.

Н – д: спочатку учні повинні утворити за допомогою префіксів нові слова. Серед префіксів повинні бути і такі, за допомогою яких не можна утворити нове слово від того, що задав логопед.

Від...	Над...	Об....		З....	Ви...	В...
	Роз...		їхати		Пере...	
По...	На...	При...		До...		

Під час виконання такого завдання проводиться повний змістовий аналіз з фіксацією уваги дітей на відношеннях між значенням та формою слова. Потім складають словосполучення та вводять їх в речення. Як підсумок, може бути запропоноване завдання на пошук смислових помилок в реченні та виправлення їх з наступним аналізом (Н – д: Саша наїхав до школи.). Під час виконання завдання створюються умови для формування у дітей навичок зв'язного висловлювання типу доведення або міркування. Під час роботи за цією темою необхідно проводити роботу по диференціації префіксів та прийменників, тому що саме розрізнення префіксів та прийменників за семантичними ознаками, а не навчання їх правопису, є специфікою роботи вчителя – логопеда.(дод. 7, 8)

Завершальні заняття другого етапу присвячуються темам "Антоніми", "Синоніми", "Омоніми". Мета їх — уточнити значення термінів, показати їх роль у збагаченні та урізноманітненні української мови взагалі і особистого мовлення кожної людини. Діти усвідомлюють значення термінів:

- синоніми (корені різні, а зміст — подібний)
- антоніми (корені різні, а зміст — протилежний)
- омоніми (корені однакові, але зміст — різний).

Учні відшуковують синоніми, антоніми, омоніми у текстах, поширюють і урізноманітнюють за їх допомогою свої речення і мовлення взагалі. А робота над омонімами розвиває вміння вдивлятися в контекст і розуміти його.

Нагадаю, що основною метою логопедичних занять на 2 етапі корекційної роботи є формування повноцінної мовленнєвої діяльності. Це означає, що при виконанні будь – якої вправи потрібно не тільки формувати засоби мовлення (звуковимову, фонематичні процеси, словник, граматичну будову), але й вправляти дітей – логопатів вільно та адекватно користуватися ними для спілкування. Ці вміння відпрацьовуються в процесі складання речень та зв'язних висловлювань. Первинно ці навички формувались на протязі роботи по розвитку повноцінних уявлень про звуковий та

морфологічний склад слова (1 та 2 етап). Удосконалення цих вмінь продовжується на 3 етапі.

При розробці конкретних занять я враховую ряд загально дидактичних і специфічних (логопедичних) положень.

Серед загально дидактичних принципів в даному контексті на перше місце висуваються доступність навчання, свідомість і активність учнів в процесі навчання, систематичність та послідовність. На основі цих принципів будується вся система логопедичного впливу.

Водночас, використання ряду розроблених в дефектології (логопедії) положень додає загально дидактичним принципам специфічну корекційну спрямованість. Так, враховуючи загальні закономірності становлення мовлення в процесі розвитку дітей даного контингенту, необхідно використовувати усне слово логопеда не тільки як зразок правильного, виразного мовлення, але і як засіб підготовки дітей до подальшої активної мовленнєвої діяльності. З цією метою на кожному занятті логопед повинен залучати увагу дітей до особливостей вживання граматичних форм, лексичних засобів, інтонації. Подібна організація свідомих спостережень учнів за мовленням логопеда збагачує і розвиває пасивне мовлення школярів, сприяє уточненню і активізації уявлень, що у них є.

Загально відомо, що процес вслуховування, вдивляння є лише відносно пасивним, оскільки у цей момент відбувається,

як відзначають багато авторів, активна робота над словом, морфологічними, граматичними та інтонаційними елементами мовлення.

Не менш важливо пам'ятати про необхідність постійно розвивати мовленнєву активність дітей. Оскільки багато дітей, що страждають навіть нерізко вираженим загальним недорозвитком мовлення, відрізняються зниженою комунікабельністю, на логопедичних заняттях слід створювати ситуації, що стимулюють активне мовне спілкування учнів як з приводу різних організаційних моментів, так і з приводу учбових дій, що ними виконуються. В процесі занять логопед організовує спілкування дітей одне з одним. В ході такого спілкування логопед формує ті види мовленнєвої діяльності, які адекватні завданням дидактичної комунікації. Мова йде про продукування розгорнутих міркувань і висновків. Таким чином, в ході логопедичних занять здійснюється заповнення проміжків і подальше вдосконалення комунікативної та узагальнюючої функцій мовлення; такого роду спілкування можна здійснювати лише при певній організації процесу навчання. Тому протягом всього періоду занять корекційні вправи необхідно проводити у формі завдань, виконання яких вимагає від дітей активної розумової діяльності.

В процесі логопедичних занять доводиться вирішувати, іноді одночасно, декілька корекційних завдань: усунення

недоліків мовленнєвого розвитку; заповнення прогалин в знаннях з граматики; впорядкування учбової роботи. Тому при їх розробці необхідно мати на увазі, що ускладнювати завдання (усне і писемне) можна тільки в якому-небудь одному з перерахованих напрямків.

Успішна реалізація вказаних вище корекційних завдань можлива лише при певному (достатньому) рівні сформованості учбової діяльності. У поняття такої сформованості входить певний рівень розвитку активності дитини, спрямованої на об'єкт і на себе. Передумовами такої активності є високий рівень загальної організованості, спостережливості і уваги.

Формування необхідного рівня учбової діяльності і її передумов — одні з найважливіших завдань вчителя - логопеда. Розвиток вказаних вище якостей (передумов) може бути досягнутий при дотриманні принаймні двох умов. Одна з них — підготовленість вчителя-логопеда (у широкому сенсі слова) до проведення занять. Надзвичайно важливо, щоб у самого вчителя-логопеда були добре розвинені увага, уміння висловлювати матеріал в ясній і доступній формі, здатність вести заняття в піднесеному та енергійному темпі. Друга умова полягає в наданні логопедичним заняттям такої форми, при якій забезпечується корекція мовленнєвого недорозвитку і одночасно відбувається розвиток уваги, пам'яті учнів і різних форм

контролю і самооцінки. В процесі логопедичних занять з групою дітей з НВ ЗНМ, необхідно враховувати особливості їх мислення, мовлення, пам'яті та уваги. Конкретно це може виявлятися через показ їм однієї й тієї ж інформації в різній формі. Поступово визначається та з них, яка найбільш відповідає загальним та індивідуальним особливостям учнів. Такий підхід може відноситися не тільки до окремих слів і речень, але і до самого пізнавального завдання. В цьому випадку логопед ставить завдання в різному словниковому оформленні. Чим нижчий рівень мовленнєвого розвитку дітей і слабша загальна підготовка, тим більше потрібно переформулювань. В деяких випадках логопед разом з дітьми міркує над ходом розв'язання того або іншого конкретного завдання.

При проведенні логопедичних занять, необхідно домагатися того, щоб дитина зрозуміла, для чого вона виконує те або інше завдання. Інакше кажучи, її треба вчити самостійно виділяти учбове завдання. З цією метою у дітей формуються оціночно - контрольні дії. Це досягається за рахунок постійних питань типу: «Чому ми сьогодні вчилися на занятті?», «Для чого виконуємо цю вправу?». Крім того, вчитель-логопед здійснює різні види перевірки виконання завдань.

Для того, щоб досягти розвитку у дітей з НВ ЗНМ пізнавальної активності, на логопедичних заняттях (особливо на

перших порах) я використовую найбільш легкий та цікавий матеріал. Завдяки цьому стає можливим оптимально вирішувати завдання корекційного впливу. Гарний ефект дає використання при цьому різного роздаткового матеріалу, наприклад, карток із записаними на них завданнями. З успіхом може залучатись різноманітний довідковий матеріал (словники, таблиці), до якого учні звертаються для розв'язання труднощів, що виникають в ході самостійної роботи.

Логопедична робота на другому етапі проводиться відповідно до перспективного плану, який дає можливість провести корекцію ефективно. Але пропоноване планування (етапність, кількість занять) є умовним; воно ні в якому разі не повинно обмежувати творчу ініціативу логопеда.

**Перспективний план корекції мовлення учнів при порушеннях читання та письма, обумовлених НВ ЗНМ.
2 етап.**

Словотворення.

Завдання корекційної роботи:

1. Уточнити значення знайомих слів і збагатити словниковий запас школярів шляхом:
 - накопичення слів(іменників, прикметників, дієслів, числівників, прислівників);
 - утворення слів за допомогою афіксів.
2. Розвивати уявлення про морфологічний склад слова.
3. Уточнити поняття смислового значення слова.
4. Навчити дітей активно використовувати в своєму мовленні споріднені та однокореневі слова, синоніми, антоніми, складні слова.

№	К-ть годин	Теми занять	Мета	Зміст корекційної роботи, спрямованої на формування граматичного, морфологічного та лексичного значення слів та речень	Наочність
1.	8 - 10			Повторення звукоряду слів (співвідношення звуків і букв, типи слів, тверді та м'які приголосні)	
11.		Частина мови			
1.	2 - 3	Слова – назви предметів	Закріпити поняття слова – назви предметів, живі і неживі предмети. Формувати вміння змінювати слова за числами і родами, класифікувати, узагальнювати слова і виділяти.	Позначення слів – предметів в схемі речення квадратом. Складання словосполучень за графічною схемкою. У лісі ростуть Фішковий диктант(всі слова у реченні викладають смужками, а слова – предмети квадратами). Відгадування предметів за їх описом, складання плану до тексту. Виписування з тексту слів –	Фішки

				назв предметів(іменників).	
2.	2 - 3	Слова - дії	Закріпити уявлення дітей паро слова – дії, вміння змінювати їх за числами та особами.	Підбір дій до картини, до предмету та виконання їх за інструкцією логопеда. Складання словосполучень шляхом підбору дій до предметів . Розбір речень, виділення членів речення: - підмет - присудок	Схеми для визначення словосполучень даної конструкції, фішки.
3.	1 - 2	Слова – ознаки.	Уточнити значення і роль слів, що означають ознаку предмету (прикметників) в залежності від іменника, розвивати навички змінювання прикметників та іменників за числами та родами. Зміна прикметників в залежності від іменника: Кіт(який?).... Море (яке?).... Земля(яка?).... „Витівки слів” – виправити помилки у словосполученнях: листочок зелена, сонечко весела.	Заміна 2 – 3 речень одним, використовуючи узагальнення: Діма їсть суп. Оленка їсть суп. Діти обідають.	Схеми для складання словосполучень, фішки.
111. Склад слова					
1.	1	Корінь слова	Розширити уявлення учнів про корінь слова. Навчити виділяти в слові корінь та визначати смислове значення кореня. Споріднені слова. Схематичне зображення споріднених слів, робота за схемами.	Підбір споріднених слів із заданими коренями :-ліс, -зим, -вод. Читання казки для визначення споріднених слів.	Схеми аналізу споріднених слів.
2.	1	Корінь слова	Навчити дітей визначати корінь слова та звертати увагу на смислове значення кожного кореня, порівнювати їх. Однокореневі слова. Слова різних граматичних категорій із спільним коренем -вод- : вода, водяний; водій – водити.	Підібрати слова до кореня слова, скласти із словами речення: оса, осика(комаха , рослина).	Предметні малюнки. Таблиця „ Де чі діти?”

3.	4	Суфікси	<p>Навчити усвідомлювати смислову роль суфіксів при утворенні нових слів з різними значеннями (професії, зменшення або збільшення, відтінку кольорів, тощо)</p> <p>Визначення суфікса у словах. Корінь, суфікс.</p> <p>-н -</p> <p>Риб - -ал- -к- -ак-</p> <p>Ловити рибу (малюнок риби): рибка, риби, рибалка, рибонька, рибний</p>	<p>Знаходження слів з відтінками значення в залежності від суфікса: риба / рибина – це збільшення; рибалити – процес ловіння риби; рибалка – назва професії.</p>	Гра „ Знайди зайве слово”
4.	4	Префікс	<p>Смислова роль префіксів при утворенні слів з новим значенням (зближення, порівняння, віддалення)</p>	<p>Визначення префікса у слові _____</p> <p>Словотворення за допомогою префіксів. Порівняння вихідних форм слів з префіксальним за смислом.</p>	Гра „ Знайди зайве слово”
5.	2	Диференціація понять: префікс – прийменник.	<p>Закріпити знання про склад слова.</p>	<p>Корінь – префікс. Знайти слова з префіксами; виділити прийменник у реченні: При дорозі – прибіг; Ліс – в ліс, за лісом.</p>	Гра „ Не помились у виборі”(префікс - прийменник)
6.	1	Склад слова. Утворення слів за допомогою префіксів, суфіксів.	<p>Узагальнити знання про склад слова.</p>		
7.	2	Складні слова.	<p>Закріпити вміння учнів утворювати слова з двома коренями.</p>	<p>Сполучні голосні в складних словах. Утворення складних слів з різних частин мови:</p> <p>Жовто – блакитний</p> <p>Білокрилий</p> <p>Пароплав. Визначення коренів у складних словах. Утворення слів за запитаннями Хто? Що? (за описом логопеда: мореплавець, пароплав.)</p>	Ребуси, картки – завдання. Лото „ Чиї це корені?”

8.	4	Багатозначність слів.	Ознайомити дітей з терміном „Лексичне значення слова.”	Слова – синоніми. Слова – антоніми. Слова – омоніми.	
9.	2	Підсумкове заняття	Перевірна робота		

Висновок

Отже, засвоєння дітьми різних способів словотворення складає найважливіший елемент роботи на другому етапі корекційного навчання у ході подолання вад писемного мовлення. Цьому етапу надається велике значення, адже саме тут здійснюється сприймання і розрізнення значимих частин слова. В учнів формується спостережливість, здатність співставляти слова за їх будовою, виділяти і порівнювати різні елементи в декількох словах. Отже, протягом другого етапу логопедичних занять з дітьми, які мають порушення письма і читання, обумовлені НВ ЗНМ, учні продовжують удосконалювати звукову сторону мовлення і засвоювати граматичні поняття, що відносяться до морфемної будови слова, встановлюють відношення між значенням і формою слова. На цій основі школярі оволодівають способами словотворення, що в свою чергу є необхідною умовою уточнення і збагачення словникового запасу.

Накопичення фонетичних та морфологічних узагальнень і впорядкування на цій основі мовних засобів (вимови, словника, граматичної будови) дозволяє перейти до третього етапу корекції вад писемного мовлення, що полягає в роботі по розвитку й удосконаленню зв'язного мовлення.

Тема: Слова – предмети (перше заняття).

Мета: - уточнити поняття « слова – назви предметів»;

- навчити визначати серед слів – предметів назви істот та неістот;

- розвивати навички класифікації слів за ознаками, вміння узагальнювати;

- розвивати увагу, пам'ять, спостережливість;

- розвивати мовлення дітей.

Обладнання: предметні малюнки, сюжетні малюнки, набори предметних малюнків для « Розсипушок», схематичні позначення слів – предметів □ .

Хід заняття

1. Організаційний момент.

2. Повідомлення теми

Логопед показує предметні малюнки, діти називають зображені предмети за запитаннями: Хто це? Що це?

- Що ви називали? (Ми називали предмети.)

- На які питання відповідали слова – назви предметів? (Що? або Хто?)

- Отже, на занятті сьогодні піде мова про слова – назви предметів, що відповідають на питання Що? або Хто?

- Наведіть приклад слова – назви предмета.

- Слова – предмети схематично будемо позначати . Запис теми.

3. Основна частина

3.1 Схематичний диктант.

- Якщо почуєте слово – предмет, малюємо , якщо будь – яке інше слово – пишемо _____ .

Абрикос, ходити, круглий, танцювати, стілець.

3.2 – Відшукайте предмети на сюжетному малюнку та назвіть їх словами, ставлячи відповідні запитання.

- Складання речень за схемою:

пішли в по . У лісі , , .

Запис речення.

3.3 - На які питання відповідають слова – назви предметів? Чому до одних слів ми ставимо запитання Хто?, а до інших запитання Що? (тому що назви живих предметів, тобто істот, відповідають на питання Хто?, а назви неживих предметів, тобто неістот, на питання Що?)

- « Розсипушки» . Розкласти малюнки на 2 купки – назви істот та назви неістот з поясненням, чому саме туди відносимо малюнок.

- Запис слів – назв предметів у 2 стовпчики.

Фізкультхвилинка

3.4 Вибірковий диктант

- Послухайте вірш. Визначте у ньому слова – назви предметів.

Відлетіли сірі гуси,

В лісі осінь вже гуде,

І маленькая Настуся

З букварем до школи йде.

- Допишіть у стовпчики відповідно назви істот та неістот.

Поясніть, чому саме так пишемо?

3.5 Складання речень. Логопед виставляє предметні малюнки.

- Серед малюнків знайдіть ті, до назв яких ми можемо поставити питання Хто?

(Лисиця, білка, заєць) Як назвемо одним словом? (Тварини).

- Назвіть малюнки, назви яких позначають неістоти (Дерево, гриби, трава.). Як назвемо одним словом? (Рослини).

- То до назв яких предметів ставимо запитання Хто? Що?

- Складання речень за схемами:

Тварини – це , , .

Рослини – це , , .

Логопед забирає предметні малюнки, діти записують речення по пам'яті.

4. Підсумок

4.1- Про слова – назви чого ми сьогодні говорили?

- До яких слів ставимо запитання Хто?

- На яке запитання відповідають слова – назви неістот?

4.2 Оцінювання робіт учнів.

Тема : Слова – назви предметів (друге заняття).

Мета: - закріпити поняття « слова – назви предметів», назви істот і неістот;

- вчити змінювати іменники за числами;
- удосконалювати вміння визначати рід іменників;
- розвивати мовлення дітей, їх вміння відчувати мову, спостерігати над мовними явищами;
- розвивати увагу.

Обладнання: предметні малюнки (один - багато), малюнок заячої та козячої сім'ї, картки - позначення родів.

Хід заняття

1. Організаційний момент. Запис числа у зошит.

2. Повторення.

- Про які слова говорили на минулому занятті? На які питання відповідають слова – назви предметів?

- Доповни речення словами - предметами.

ідуть до .

- Де назва істоти? Де неістоти? Чому ви так визначили?

3. Основна частина.

3.1 – Послухайте речення. Знайдіть слова – назви предметів.

Голосно каркала ворона.

Ворони розлетілись.

- На які питання відповідають слова – назви предметів? Чим відрізняються?
- Отже, слова – предмети можуть позначати 1 предмет чи багато предметів. Якщо слово позначає один предмет – це однина, якщо 2 і більше – це множина.

3.2 Логопед показує малюнок одного предмета – діти добирають слово в множині і навпаки. Запис утворених слів у 2 стовпчики:

Однина	Множина
--------	---------

3.3 Логопед розкладає малюнки, діти підбирають схему до малюнку і складають речення.

На лежить . В лежать . (На столі лежить олівець. В коробці лежать олівці.)

На росте . стоять у . (На клумбі росте квітка. Квіти стоять у вазі.)

Запис 1 пари речень.

Фізкультхвилинка

3.5 – Подивіться на малюнок .(Заєць, зайчиха, зайчєня).

- Хто це? Чим різні всі ці істоти?
- Давайте подивимось, до якого стовпчика буде належати кожне слово?

вона

він

воно

ж.рід

ч.рід

с.рід

- Отже, кожне слово – предмет належить до чоловічого, жіночого або середнього роду. Яким словом можемо замінити слово – предмет жіночого роду? (Вона) А чоловічого роду ? Середнього?

- Запис слів у стовпчики.

3.6 Складання речень за малюнком та схемою. (Коза, козел, козеня). Визначення роду слів – предметів.

дає смачне .

Маленьке має тоненькі .

А старий має міцні .

4. Підсумок заняття

4.1- За чим змінюються слова – назви предметів? Яку особливу приналежність має кожне слово – предмет?

4.2. Оцінювання робіт учнів.

Тема: Слова – назви дій (перше заняття).

Мета: - уточнити поняття про слова, що означають дію предмета
ат відповідають на питання Що робить?;

- навчити виділяти слова – дії з мовного потоку;
- розвивати зв'язне мовлення.

Обладнання : сюжетні та предметні малюнки, схематичні
зображення слів – дій та слів – предметів.

Хід заняття

1. Організаційна частина.

- Які слова ми позначаємо ? (Слова - предмети).

Доберіть по 1 слову – предмету, що позначають назви істоти і
неістоти.

2. Повідомлення теми.

2.1 Робота за малюнками (Хлопчик пише, хлопчик читає тощо).

- Хто зображений на першому малюнку? А на другому?
- Отже, на малюнках зображений хлопчик. Але малюнки різні.
Чим вони відрізняються? Тут хлопчик пише, а тут читає. Тобто
хлопчик виконує різні дії. - Що ще може робити хлопчик? Всі
слова, які ви сказали, це слова – дії.

- Спробуємо поставити до них запитання. Хлопчик (що робить?)
пише. Яке питання ми ставили до слова – дії?

- Отже, слова – назви дій відповідають на питання Що робить?
Що роблять? та означають дію предмету.

2.2 - Давайте підберемо слова – дії. Що учні роблять на уроках?

Що робила сьогодні вчителька?

- Як називаються слова, які ви тільки що назвали?

- Слова – назви дій ми будемо позначати \triangle .

3. Основна частина.

3.1 Графічний диктант.

- Замість слів ставимо позначки \square , \triangle .

3.2 Робота за сюжетними малюнками.

- Назвіть дії, які виконують предмети, ставлячи запитання.

Дівчинка (що робить?) танцює.

Отже, слово –дія пов'язане зі словом – предметом. Від слова – предмета ми ставимо запитання до слова – дії.

$\square \rightarrow \triangle$

Фізкультхвилинка

3.3 Складання речень – хто як пересувається (за сюжетними малюнками) за допомогою схеми і запитань.

Запис речень.

3.4 Робота за предметними малюнками. Потрібно підібрати дії, які може виконувати предмет:

Літак – злітає, летить, сідає.

Дівчинка – співає, танцює, шиє.

Складання і запис поширеного речення вибірково з одним із слів – предметів.

4. Підсумок .

4.1- Які слова підбирали до слів – предметів? Які ставили до них запитання? Чим на схемі позначали слова – назви дій?

4.2 Перевірка та оцінювання робіт учнів.

Тема: Слова-дії (друге заняття).

Мета: - закріплювати поняття про слова-дії;

—удосконалювати вміння підбирати слова-дії до слів-предметів, ставити запитання до слів-дій;

—збагачувати словниковий запас;

—розвивати зв'язне мовлення.

Обладнання: роздатковий матеріал (□ , △), індивідуальні картки, сюжетні малюнки.

Хід заняття

1. Організаційний момент.

1.1- Назвіть предмет за дією: мичить, хрюкає, повзе, шипить, росте.

—Які слова я називала? (Слова-дії)

—На які питання вони відповідали?

—Як позначаємо слова-дії схематично? (△)

1.2 Схематичний диктант.

—Логопед називає слова, діти піднімають відповідний значок: △ чи □ .

2. Повідомлення теми і мети.

—Сьогодні ми продовжуємо працювати над словами-діями, що позначають дію предмета та відповідають на питання: Що робить? Що зробив? і т.д.

—Запис теми у зошити

3. Основна частина.

3.1- Послухайте уважно слова. До якої частини мови вони належать?

Логопед читає слова: говорить, одягається, піднімався, радієш, сміявся.

—Чому ви так думаете?

—Придумайте до поданих слів дії слова протилежним значенням, ставлячи потрібні запитання.

Говорить – (що робить?) – мовчить

Одягнися – (що зроби?) – роздягнися

Піднімався – (що робив?) – опускався

Радієш – (що робиш?) - сумуєш

—Запис слів з протилежним значенням у зошит.

Фізкультхвилинка

3.2 Робота за індивідуальними картками.

—Прочитайте вірш і подумайте, чи звичайний цей вірш?

Діти читають картку.

Півень квакає на стрісі.

Зайчик плаває по лісі.

А корова кудкудаче,

А слимак у танці скаче

—То що незвичайне у вірші? (Переплутані слова-дії)

—Підберіть потрібні слова-дії до слів-предметів, ставлячи запитання.

Півень (що робить?) кукурікає на стрісі.

Зайчик (що робить?) бігає по лісі.

Корова (що робить?) мичить.

А слимак повзе.

— Запишіть у зошити речення за схемою: □ △.

3.3 Складання речень за сюжетними малюнками (Логопед вивішує сюжетний малюнок).

— Про кого цей малюнок? (Про метелика). Яку дію виконує метелик? (Ставимо запитання). Метелик летить.

— Які слова додамо, щоб речення стало більш повним? Який метелик летить? (Яскравий метелик летить). Куди летить яскравий метелик? (Яскравий метелик летить до квітки). Скільки слів у нашому реченні? Яке слово - дію використали? Запис речення у зошити.

— За наступним малюнком самостійно складіть речення. (Логопед вивішує наступний малюнок).

Чорна киця лиже молоко.

— Яке слово-дію використали? На яке питання воно відповідає? Краще речення записується в зошит.

4. Підсумок.

4.1 - Про які слова говорили? На які питання відповідають слова-дії?

— Як схематично позначаємо?

4.2 Оцінювання робіт.

Тема: Слова – ознаки.

Мета: - закріпити поняття про слова – предмети та слова - дії;

- дати поняття про слова – назви ознак предметів;

- розвивати та уточнювати словниковий запас учнів шляхом підбору

слів – ознак до слів – предметів.

- розвивати увагу та спостережливість.

Обладнання : предметні малюнки, схематичні графічні позначення \triangle , \square , \bigcirc .

Хід заняття

1. Організаційний момент.

- Пригадайте, про які слова – назви ми говорили на минулому занятті? (Про слова – предмети і слова – дії.)

- Назвіть, будь ласка, будь – який предмет та його дію.

2. Основна частина

2.1 – Вгадайте, що це?

Кругле, червоне, солодке, соковите - (яблуко).

Жовтий, кислий, корисний -(лимон).

- Які слова допомогли вам взнати, який предмет я загадала? Які запитання можна поставити до цих слів? (Лимон – який?; яблуко – яке?)

Це слова – ознаки, вони розповідають , який цей предмет, описують його зовнішній вигляд та інші якості. До них ставимо запитання: який? Яка? Яке?

Схематично слова – ознаки будемо позначати ○ .

2.2 Графічний диктант

- Позначте умовними позначками слова – назви предметів, дій та ознак.

2.3 Гра « Назви ознаки» за схемою - підказкою.

Колір
Форма
Смак
Матеріал
виготовлення
Властивості

2.4 - Знайдіть у загадці слова – ознаки.

- Я – довгий і зелений,

Смачний і солений,

Смачний і сирий.

Хто я такий? (Огірок)

- Утворіть і запишіть словосполучення за схемою: □ ○ ,
○ , ○ .

Фізкультхвилинка

3. Закріплення.

3.1 - Порівняйте слова – предмети за ознаками, запишіть у 2 стовпчика:

Зима (яка?)

Весна (яка?)

холодна

тепла

біла

кольорова

3.2 - Назвіть та запишіть слова – ознаки навпаки:

Теплий -, високий -, білий -, солодкий -, веселий -

- До 1 пари слів – ознак підберіть відповідні слова – предмети.

- Складіть та запишіть словосполучення за схемою .

4. Підсумок .

4.1 - Які слова добирали до слів – предметів? Які питання ставимо до слів – ознак? Як позначаємо схематично?

4.2 Перевірка та оцінювання робіт учнів.

Тема: Префікс. Творення нових слів за допомогою префіксів.

Мета:- уточнити місце префікса у складі слова;

- нагадати учням про роль префікса у творенні слів з новим значенням;
- усвідомити значення, якого надають різні префікси словам;
- розвивати увагу , спостережливість;
- уточнити значення слів.

Обладнання : сюжетні малюнки, таблиці.

Хід заняття

1. Організаційний момент.

- Яку основну спільну частину слів вчилися визначати на минулих заняттях?(Корінь слова)
- Яке навантаження несе корінь у слові? (Сміслове навантаження.)
- Доберіть спільнокореневі слова з коренем - мор - .

2. Повідомлення теми.

2.1- Послухайте речення. Визначте у них спільнокореневі слова.

Маленький метелик летів між квітами. Він перелетів від волошки до ромашки, і долетів до червоного маку.

- Які спільнокореневі слова почули? (Летів, перелетів, долетів).

Логопед записує слова у стовпчик на дошці, діти у зошит.

- Який корінь виділимо у цих словах? (- лет-).

- Якими частинками відрізняються ці слова? (Тими, що стоять перед коренем.)

- Давайте подумаємо, як ці частинки змінили значення слів. Якого змісту надала частинка пере-? (Повторення дії наново, метелик летів, а потім перелетів до іншої квітки.)

- Якого значення слову летів надала частинка до-? (Досягнення мети, долетів, досягнув до квітки.)

- Отже, ця частинка стоїть перед коренем і змінює смисл слів, тобто допомагає утворити слова з новим значенням. Така частинка називається префікс.

Логопед додає картку - префікс до схеми : « Будова слова».

- То де у слові стоїть префікс? Для чого потрібний префікс?

- Позначте префікс у словах.

2.2 Запис теми схематично.

3. Основна частина.

3.1 Творення нових слів за допомогою префіксів.

Логопед розвішує на дошці різні префікси: до- ; від- ; при- ;ви-; за-.

- Давайте утворимо слова з новим значенням за допомогою префіксів від кореня

–ніс. (Логопед виставляє сюжетний малюнок: Хлопчик ніс кульку.)

Творення слів з поясненням значень, введення слів у словосполучення: доніс до будинку, відніс до мами, виніс зі

школи, приніс додому, заніс до кімнати. Записи словосполучень, виділення кореня та префіксів у словах.

Фізкультхвилинка

3.2 - А зараз мені потрібна ваша допомога. На картках записані речення, але потрібно вибрати слово з таким префіксом, щоб воно підходило за змістом.

Андрійко (підплив, відплив) від берега.

Іван (заніс, переніс) відро додому.

Пес (підліз, виліз) з буди.

- Яка частинка змінює значення слів? Як називається? Виділимо у словах – діях корінь слова та префікс, що стоїть перед ним.

3.3 Робота з реченнями. На індивідуальних картках записані речення. Треба вставити у слова потрібний префікс. (Кожному учню надається 1 картка з номером.)

1. Зненацькадув сильний вітер.

2.гуркотів грім.

3.сяяли блискавки.

4.бігли швидкі хвилі.

- Читання речень з називанням префіксів. Складання оповідання з речень відповідно до нумерації.

Запис учнями свого речення в зошит

4. Підсумок

4.1 - Яку частинку слова сьогодні визначали? Де у слові стоїть префікс? Для чого потрібний префікс?

4.2 Перевірка робіт та оцінювання робіт учнів.

Тема : Прийменник. Значення прийменників в мовленні.

Мета : - сформувати поняття про змістове значення прийменників та їх вживання в усному та писемному мовленні;

- вчити виділяти прийменники в словосполученнях і реченнях, складати речення з ними;
- розвивати логічне мислення, спостережливість, стійку увагу, просторові уявлення.

Обладнання: шкільні речі, малюнки сюжетні, індивідуальні картки, кольорові ручки.

Хід заняття

1. Організаційна частина

- З яких частин складається слово? Як називається основна смислова частина слова? Які частини слова допомагають утворити слова з новим значенням?

2. Повідомлення теми.

2.1 – Листоноша приніс кожному з вас телеграму про життя тварин. Прочитайте їх.

Кицька сиділа підлозі. Пес заліз буду. Равлик заховався грибокком.

Птахи відлетіли вирій.

- Чи зрозуміли ви, що було написано в телеграмах? Спробуємо доповнити телеграми словами так, щоб можна було зрозуміти, де відбуваються дії.

Учні читають доповнені телеграми, а логопед виставляє пропущені слова на картках на дошці: на, в, під, у.

- Отже, на що вказують ці маленькі слова? (Де знаходиться предмет.) Ці слова пишемо разом з іншими словами чи окремо? (Окремо, бо це окремі слова). Такі маленькі слова називаються прийменниками. Вони допомагають зв'язати слова в реченні. Ми будемо їх писати зеленим кольором. На схемі речення позначаємо прийменники зеленою пташечкою.

2.2 Запис теми.

3. Основна частина.

3.1 – Візьміть олівець і зошит. Розмістіть олівець відносно зошита за моєю вказівкою: Положіть олівець на зошит. Де знаходиться олівець? Яке маленьке слово допомогло це взнати? І т.д.

- Де знаходиться мій олівець? (Під зошитом). Яке маленьке слово використали? І т.д.

Логопед виставляє картки з прийменниками на дошці.

- Як будемо писати маленькі слова – злито з іншими чи окремо?

3.2. Складання словосполучень за сюжетними малюнками.

Логопед роздає дітям сюжетні малюнки. Складання і запис словосполучень типу: М'яч біля велосипеда, тощо. Прийменники пишемо зеленим кольором.

Фізкультхвилинка

3.3 Робота за малюнком.

- Де знаходиться зайчик? (Зайчик сидить за капустою). Давайте поширимо речення так, щоб між прийменником та наступним словом вставити ще одне слово. (Зайчик сидить за великою капустою).

Отже, завжди між прийменником та наступним словом можна додати ще одне слово.

- Складіть речення за малюнком. Запис речення.

- Поширте речення, додаючи слово після прийменника.

Запис речень у зошиті.

4. Підсумок

4.1 – Про які слова йшла мова на занятті? Як називаємо такі слова? Для чого вони потрібні? Яким кольором пишемо? Назвіть маленькі слова, які запам'ятали.

4.2 Перевірка та оцінювання робіт учнів.

Тема: Диференціація префікса та прийменника.

Мета:- закріпити знання про префікс як значущу частину слова та його написання у слові;

- удосконалювати навички окремого написання прийменника як окремої допоміжної частини мови;
- навчити диференціювати однакові префікси та прийменники за змістом і за написанням;
- розвивати усне мовлення шляхом складання речень і оповідання з використанням певних префіксів та прийменників,
- збагачувати словниковий запас учнів фразеологічними зворотами;
- розвивати увагу, спостережливість, логічне мислення;
- виховувати цікавість і любов до природи.

Обладнання: картки з префіксами та прийменниками, склянка води, серія малюнків, набірне полотно "Річка".

Хід заняття

1. Організаційний момент.

2. Актуалізація опорних знань

—На попередніх заняттях ми вивчили значущі частини слова, будову слова. Яка частина слова найголовніша?(Корінь слова). Чому? (Тому що корінь містить основний смисл слова.)

—Яка частина слова стоїть після кореня? (Суфікс.) Яку роль у слові виконують суфікси? (За допомогою суфіксів ми утворюємо слова з новим значенням та новим відтінком у значенні.)

—Про яку частину слова ще говорили? (Про префікс.) Де стоїть префікс у слові? (Перед коренем). Що ми робили за допомогою префікса? (Утворювали слова з новим значенням, уточнювали дію.)

3. Вивчення нової теми.

3.1 – Давайте спробуємо за допомогою префіксів утворити слова з новим значенням від слова “лити”.

(Логопед тримає в руках склянку з водою, на якій наклеєні 3 різнокольорові смужки на різному рівні: зелена, біла і червона. Води налито по середню білу смужку.)

—Що я тримаю в руці? (Склянку з водою.)

—Що я повинна зробити, щоб води стало по червону смужку? (Долити.)

—Що мені треба зробити, щоб води стало по зелену смужку? (Відлити.)

—Що я хочу зробити зараз? (Підлити)

Логопед записує утворені слова на дошці в стовпчик.

—Прочитайте утворені слова.

—Які префікси допомогли утворити слова?(Діти називають префікси, логопед виділяє їх у словах.)

—То де у слові стоїть частина слова префікс?

—Що допомогли зробити префікси?

—Як пишемо частину слова префікс: разом зі словом чи окремо? Чому? (Бо префікс це частина слова.)

—Отже, префікс – частина слова, що допомагає утворити нові слова і пишеться разом зі словом.

3.2 - Повернемось до склянки. До чого я хотіла долити воду? (До смужки.) Логопед записує на дошці в другий стовпчик.

—Яке слово вказало на місце майбутньої дії? (До.) Як напишемо це допоміжне слово: разом з наступним чи окремо? Чому? (Бо це окреме допоміжне слово.)

—Щоб перевірити себе, спробуємо між допоміжним словом “до” та словом “смужки” вставити ще одне слово. До якої смужки я хотіла долити? (До червоної смужки.) Яке слово вставили? (Червоної.)

—Отже, слово “до” справді окреме допоміжне слово і пишеться окремо, тому що між ним та наступним словом можна вставити ще одне слово.

—Яку дію я хотіла зробити далі? (Відлити.) Відлити від чого? (Від смужки.) Логопед записує в другий стовпчик.

—Яке слово допомогло вказати на місце дії? (Від.) Як напишемо слово “від”: разом чи окремо? Чому? Перевіримо. Від якої смужки я хотіла відлити? (Від білої.)

— Який висновок зробимо про написання допоміжного слова "від"? Як перевірили?

— Яку дію я виконала останню? (Підлила.) Під що я підлила воду? (Під листки.) Запис на дошці. Яке слово вказує на місце дії? (Під.) Як напишемо його - разом чи окремо? Чому? Як перевіримо?

Вигляд запису на дошці:

Долити до смужки

Відлити від смужки

Підлити під листок

— Прочитайте в першому стовпчику виділені частини слова.

— Прочитайте виділені окремі слова.

— Ви бачите, що ви прочитали однаково. Але яка є різниця в написанні? Чому?

4. Повідомлення теми заняття.

— Отже, сьогодні на занятті ми вчимося розрізняти у написанні частини слова префікси та допоміжні слова. Як пишемо префікс у слові? (Разом) Чому? Як пишемо допоміжне слово? (Окремо.) Чому?

— Запис теми у зошиті.

5. Основна частина.

5.1 - Запишіть утворені словосполучення у зошит . Допоміжні слова будемо виділяти зеленим кольором.

Фізкультхвилинка для очей

5.2 Робота за плакатом.

—Що зображено на плакаті? Хто може жити у річці? А у нашій річці живуть черепахи.(Фігурки черепах різного кольору.)

—Де ще може жити черепаха? Що вона носить на спині? Для чого черепасі панцир? Скільки років можуть жити черепахи?

—Черепахи досить цікаві створіння . вони дуже люблять тепло.

—На суші вони досить незграбні, повільні і неповороткі. А ось у воді вони прудкі і швидкі.

—Є такий вислів:” повзе, як черепаха”. Коли так кажуть? Про кого ми можемо так сказати?

—Описувати дії черепах ми будемо, користуючись відповідними префіксами та допоміжними словами. Що зробила жовта черепаха? (Відпливла від берега.) Як напишемо слово “відпливла”? Чому? Як напишемо “від берега”? Чому? Як перевіримо?

—Що зробила зелена черепаха? (Допливла до каменя.) . Проводиться аналогічний аналіз написання префікса та прийменника.

—Що зробила коричнева черепаха? (Підпливла під міст.)

Аналізуємо аналогічно.

—Запишіть утворені словосполучення, виділяючи кольором допоміжні слова.

—Читання записаного дітьми.

Рухлива фізкультхвилинка

5.3 Робота за серією малюнків.

—Спробуйте розташувати малюнки в послідовності: що було спочатку, що сталося потім, чим історія закінчилась.

—Складання оповідання за малюнками з використанням поданих префіксів та прийменників.

Був чудовий літній ранок. Метелик відлетів від квітки. Та раптом почався дощ. Метелик підлетів під грибок і заховався. Закінчився дощ, засяяло сонечко . Метелик нарешті долетів до квітки.

—Аналіз речень з використанням однакових префіксів і прийменників.

Запис окремих речень.

6. Підсумок заняття.

6.1- Що вчилися розрізняти на письмі? Як пишемо префікси у словах? Чому? Як пишемо допоміжні слова? Чому? Як перевірити?

6.2 Оцінювання робіт учнів.

Список використаної літератури

1. Барищук Г.С. Усунення вад письма. 1 – 4 класи. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2003. – 40 с.
2. Грипас Н.Я. Мовні ігри: Методичний посібник для вчителів. – К – Подільський: Науково – видавничий відділ К – ПДПІ, 1996. – 92 с.
3. Ефименкова Л.Н. Коррекция устной и письменной речи учащихся начальных классов: Книга для логопедов. – М.: Просвещение, 1991. – 224 с.
4. Едигей В.Б. Нове читання: Вчись читати, малюк./ під ред. Г.П.Джемули. – К. – Подільський: Абетка, 2001. – 304 с.
5. Карнаух Петро. Цікавинки на уроках навчання грамоти. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2002. – 72 с.
6. Клепач Н.В. Мовні перлинки для кожної дитинки. – Тернопіль: Астон, 2002. – 140 с.
7. Логопедия: Учебн.пособие для студентов по спец. «Дефектология»/ Л.С. Волкова, Р.И.Лалаева, Е.М. Мастюкова и др.;Под ред.Л.С. Волковой. – М: Просвещение, 1989.
8. Лухтай Л.К., Виноградова О.Н. Дидактический материал по развитию речи в начальных классах: Пособие для учителя. – К.: Рад. Школа, 1990. – 88 с.
9. Малярчук А. Я. Обстеження мовлення дітей: Дидактичний матеріал. – К: Літера ЛТД, 2002. – 104 с.
10. Олійник Г.А. Виправлення недоліків вимови і мовлення в учнів. – Тернопіль: Підручники і посібники, 1997. – 40 с.
11. Садовникова И.Н. Нарушение письменной речи у младших школьников: Кн.. для учителя. – М.: Просвещение, 1983.
12. Сєдих Н.О. Вчимося писати й говорити правильно. Поради логопеда.Х.: Вид. група « Основа», 2007. – 176 с.
- 13.Спирова Л.Ф. Ястребова А.В. Учителю о детях с нарушениями речи. М: « Просвещение», 1976. – 112 с.
14. Ястребова А.В. Коррекция нарушений речи у учащихся общеобразовательной школы. Пособие для учителей – логопедов. М.: Просвещение, 1978.